

Quiz om forkortelser

Farø, Ken Joensen

Published in:
Maal og Maele

Publication date:
2012

Citation for published version (APA):
Farø, K. J. (2012). Quiz om forkortelser. *Maal og Maele*, (4), 32.

Forkortelseskonservatisme

Af Ken Farø

Hvis man er fysisk skrivehæmmet, opstår der en naturlig interesse i kommunikationshjælpemidler som ordprædiktion (ordgenkendelse) og tale til tekst-programmer. Det er sådan noget software, der hhv. foreslår eller selv skriver ord, så man sparer nogle tastetryk eller ligefrem dem alle til fordel for stemmen som kommandør – emner, som vi nok vil tage op ved lejlighed her i *Mål og mæle*. Men også et traditionelt og rent sprogligt fænomen som forkortelser får aktualitet. Handikappet gør, at man ikke blot skriver mindre. Det, man skriver, bliver uvægerligt også mere komprimeret. Komprimeringen er – i hvert fald som udgangspunkt – først og fremmest (føf) til fordel for (tff) afsender, mens modtager har ulempen med at fortolke eller pakke beskeden ud igen. Men så simpelt er regnestykket ikke altid, for der er stor forskel på forkortelsers kommunikative potentiale.

Jeg vil her sætte fokus på forkortelsen som sprogligt fænomen, udtrykke en undren over status quo, og desuden bringe et konkret forslag til torvs, som kan være med til at gøre denne sproglige kategori langt mere nyttig, end den allerede er. På bagsiden af dette nummer er der i tilknytning til artiklen desuden en (formentlig svær!) opgave med 50 uetablerede forkortelser, som man kan prøve kræfter med.

Typer af forkortelser

Forkortelser er nyttige, fordi de er sprogøkonomiske størrelser. Dermed er de langt ude i familie med andre sproglige – og vidt forskellige – økonomiseringsformer som fx telegramstil og ellipse. Der findes ikke bare én, men mange forskellige typer af forkortelser. Både mht. forkortelsens og basisudtrykkets form, deres struktur og funktion, og endelig mht. relationen mellem de to størrelser. Man finder både versalforkortelser (MF = medlem af Folketinget), forkortelser med og uden punktum (mht./m.h.t./mht), forkortelser med skråstreg mellem (a/s, h/f = haveforening, typen er officielt kraftigt reduceret siden 2001-retskrivningsordbogen), akronymer (dvs. forkortelser hvor bogstaverne tilsammen danner stavelser, fx NATO: [na:to] og ikke [æn-a-te-o]), forkortelser med fagsproglig (ADT = anbefalet daglig tilførsel [af næringsstoffer], eller værkstedssproglig (RO = retskrivningsordbogen) funktion, og forkortelser som er navne (EU). En mellemstation mellem de superøkonomiske og radikalt rationelle initialforkortelser og den fulde form er der også, og den er heller ikke homogen: Der er typen *antifa*, *krimi* og *porno*, hvor anden del af udtrykket brutalt skæres bort, uanset om der er konstruktionsmæssig dækning for det: de oprindelige basisformer er her *antifascistisk aktion*, *kriminalfilm/-roman* m.m. og *pornografi*. En anden består af udvalgte genkendelighedsskabende bogstaver i ordet eller ordforbindelsen: *m.fl.*, *iflg.* Mens den sidste type bare klipper ordet over et fornuftigt sted, fx: *selvf.*, som ikke dublerer *selvfed*, men *selvfølgelig*. En meget grundlæggende skelnen er opdelingen mellem a) forkortelser, der er

afhængige af skriften, og b) dem der ikke er. Eksempler på a): *osv., jan., etc.*, og på b): *demo, gymna, uni*.

I denne sammenhæng ser jeg udelukkende på *initialforkortelser*, dvs. konstruktioner hvor forkortelsens enkelte bogstaver svarer til begyndelsesbogstavet i hvert ord i en etableret flerordsforbindelse. Det betyder ikke, at de er bedre eller mere relevante end andre typer forkortelser, men blot at det er hensigtsmæssigt for artiklens sigte med én eksempeltype. Jeg ser herudover udelukkende på *almensproglige* forkortelser, fordi det er her, min pointe ligger. Desuden har jeg valgt den mest økonomiske form overhovedet, nemlig små bogstaver og *uden* brug af punktum. Det bliver naturligvis på bekostning af gennemskueligheden og differentierbarheden og sikkert også æstetikken, men dette er som nævnt (sn) en helt og holdent (hoh) sprogøkonomisk øvelse.

Forkortelsers relative selvstændighed

Selv om udgangspunktet er, at forkortelser dublerer et basisudtryk, er de i en hel del (ehd) tilfælde selvstændigt fungerende tegn, som ikke trækker på nogen basis og således ikke skal opløses i deres bestanddele for at forstås og fungere. Således universitetsforkortelserne *c.t.* og *s.t.* (cum tempore og sine tempore, ”med og uden tid”, dvs. akademisk kvarter, altså de 15 minutter over den faktisk angivne tid, undervisningen begynder): I ”kl. 15 c.t.” fungerer forkortelsen snarere som et selvstændigt adverbium. Når man sender eller omtaler et *SOS*, så er det også temmelig ligeegyldigt for både afsender og modtager, hvad bogstaverne *egentlig* står for: De danner simpelthen et ord med en specifik funktion, og det er såmænd det. En del nyere, frem for alt tekniske, administrative og faglige forkortelser, refererer heller ikke først via en fuldform, men derimod direkte til deres genstand: *GPS, HIV, DDT, SFO, pvc*, og *dvd* er sprogtegn helt i deres egen ret. Det er også her, man finder nævneværdig nyttilgang af forkortelser, nemlig når der importeres eller simpelthen opfindes et nyt kulturelt fænomen. Det er ikke på disse områder, artiklens overskrift er møntet.

Stilistisk modstand og pragmatisk uhensigtsmæssighed

Stilistisk og pragmatisk er der hos mange såkaldte gode og sikre sprogbrugere (goss) en klar holdning til forkortelserne: Den afkortede form er både doven, uengageret og uskøn. Således driller min gode ven mig den dag i dag (*ddid*) i form af (*ifa*) diverse overdrevne forkortelser (fx *KK!* for ”Kære Ken”), alene fordi jeg engang formastede mig til at underskrive mig med den forkortede hilsen *kh* (kærlig hilsen). Det er ikke godt nok.

Andre situationer er mere alvorlige, og har deres faste formler. I forbindelse med dødsfald, kritisk sygdom eller andre tragiske hændelser hos kommunikationspartneren eller dennes nærmeste familie, vil man gerne udtrykke deltagelse og solidaritet med den ramte. *Dgmo* vil dog næppe nogensinde blive etableret som funktionel forkortelse i denne situation, fordi det signal, der sendes med forkortelsen, strider direkte mod det indhold, grundudtrykket ønsker at formidle, nemlig følelsesmæssig deltagelse (*det gør mig ondt!*). Det er ikke troværdig kommunikation at spare på midlerne, når der står så alvorlige følelser på spil.

På den anden side er der ingen absolut regel her. Forkortelse er ikke *nødvendigvis* lig med despekt eller manglende engagement. Dronning Margrethe, som vi her på redaktionen er pavestolte over at kunne regne blandt vores abonnenter, kan uden videre betitles *HM* (Hendes Majestæt) eller i anden person *DM* (Deres Majestæt), uden at man kommer under mistanke for antiroyalisme. Også i tysk kender man til royale forkortelser uden despekterlige bibetydninger. Den østrig-ungarske forkortelse *k.u.k.* for *kaiserlich und königlich*, der stadig bruges som reference til dobbeltriget fra 1867-1918, er helt neutral. Selv religionen har sine forkortelser: *R.I.P.* står der på nogle katolske og angelsaksiske gravsten (fejlagtigt udlagt som forkortelse for *rest in peace*, skønt det er den latinske liturgiske formel *requiescat in pace*, der ligger til grund). Ja, selveste Guds søn spises af med et *INRI*: *iesus nazarenum rex iudaeorum*: 'Jesus fra Nazareth, jødernes konge'.

Dynamik og stabilitet

Der *kommer* altså nye forkortelser til. Et af de mere velkendte eksempler fra chat- og sms-(= short message system) sproget er *lol* (*laughing out loud*, som udtryk for at afsender morer sig), der må lide den skæbne at være homonymt med den potentielle forkortelse for *lak og læder*, som man selvfølgelig også kan have brug for. Alligevel er det påfaldende, hvor fast inventaret er blandt de nævnte gode og sikre sprogbrugere, når det handler om ikke-tekniske sammenhænge og tilfælde, hvor der ikke er et nyt indhold med i billedet. Frem for alt (ffa) er det mærkeligt, hvor få seriøse forsøg der er på fyldestgørende forslag til og kodificeringer af forkortelser for veletablerede flerordsforbindelser. Altså ikke bare lidt spredt fægtning (*sf*) her og der (*hod*), men en virkelig omfattende dækning. Den tilgang, der sker i forkortelsesinventaret, finder stort set (*ss*) kun sted på fire områder: 1) i teknisk, administrativt og fagsprog (fx *USB*), 2) inden for navneinventaret (fx *LA* = Liberal Alliance), 3) i forbindelse med nye produkter (*PS3*), samt 4) i særlige medier og ungdomssprog. Her er nogle eksempler fra (danske!) onlinegameres (internetcomputerspilleres) indforståede chatsprog: *gtg* (= got to go!), *brb* (= be right back)!, *cul* (= see you later), altså ikke mindst udtryk, der kredser omkring afsenders skærmpresens.

Almensprogets mere generelle forkortelser derimod adskiller sig næppe afgørende fra dem, man havde til rådighed i 1950'erne. Der kommer nok nye til, men der sker kun en minimal *indre* ekspansion: Udvalget af forkortelser blandt de utroligt mange eksisterende flerordsforbindelser med oplagt forkortelsesmulighed er åbenbart truffet én gang for alle (egfa), og der synes at være lukket for nye ansøgere.

Hvor tilfældigt og begrænset det nuværende inventar er, giver også sammenligninger med forkortelser i andre sprog et vink om. Her er nogle eksempler: først tysk, som har *z.Z.* (zur Zeit), men ikke dansk *ft* (for tiden), *u.U.* (unter Umständen), men ikke *uvo* (under visse omstændigheder, som dog heller ikke har samme udbredelse), *i.w.S.* (im weiteren Sinn), men ikke *ibf* (i bred forstand – et andet muligt basisudtryk er *i bedste fald*; så engelsk *PTO* (please turn over), men ikke tilsvarende *vv* (vend venligst), eller *BTDT* (= been there, done that, som udtrykker en blasert kommentar om, at man ikke er imponeret over en andens handlinger, eller en ironiseren over afsenders pral), men ikke fx et dansk *vdgd* (= været der, gjort det).

Etableringsgrad

Man kan grundlæggende inddele forkortelser i 3 etableringsgrader. Den første omfatter fuldt etablerede og samtidig kodificerede forkortelser, dvs. sådanne der er registreret i normerende ordbøger som Sprognævnets *Retskrivningsordbogen*, samme organs forkortelsespublikationer og standardværker som *Nudansk Ordbog* og *Den Danske Ordbog*. Her finder man velkendte forkortelser som *fv.* = før vor tidsregning, *th.* (= til højre), *tv.* (= til venstre), *d.d.* (= dags dato), *osv.* (= og så videre), osv. Det er netop denne gruppe, der er så overraskende statistisk over tid.

På næste niveau har vi forkortelser, som nok har en vis udbredelse, men som ikke ser ud til at være kodificeret i de gængse ordbøger: *ifm* (= i forbindelse med), *pba* (= på baggrund af), *mh* (= mange hilsner), *vh* (= venlig hilsen).

Endelig har vi i gruppe 3 forkortelser, der ikke er gængse og anerkendte, men som – hvis man betragtede dem helt og aldeles (hoa) nøgternt – ville være meget nyttige at nå til enighed om. På side XXX kan man få en opløsning af dem i deres ordbestanddele, hvis man ikke allerede har regnet dem ud:

<i>igf</i>	<i>vos</i>	<i>ojmb</i>	<i>seh</i>	<i>gdvsu</i>	<i>bvm</i>
<i>gdl</i>	<i>loab</i>	<i>Hvdobd</i>	<i>geig</i>	<i>dve</i>	<i>ibf</i>

Værsgo! Det står dig frit for (dsdff) at bruge dem, ja du opfordres endda på det varmeste (pdv) til det. Og, kan man tilføje, de har oven i købet (oik) en vis chance for at blive etableret bl.a. som følge af (sfa) netop din brug, for med Mål og Mæles (MoM) tusindvis af læsere når forslagene ud til mange og, må man formode, sprogligt indflydelsesrige sprogbrugere på én gang. På bagsiden af dette nummer finder du yderligere 50 uetablerede forkortelser, som du kan gætte med på. Opløsningen af disse forkortelser får du først i næste nummer. Der skal også være stof til nummer 1, så vi ikke kommer yderligere bagud med produktionen.

Diskussion

Mange vil helt sikkert (hs) stejle over det overordnede forslag samt de fleste eller samtlige af de uetablerede forkortelser, som for nogles vedkommende muligvis har været i brug allerede i personlige noter eller i indforstået korrespondance. Argumenterne vil bl.a. være, a) at de er umulige at huske, og b) at de er uskønne. Men her må vi så minde om, at det samme til hver en tid (thet) kunne siges om *mht*, *osv* og *fv.* – hvis ikke de altså lige havde været etablerede. Et eller andet sted (eeas) er det dog absurd og lidt fejlt kun at ville anerkende det (tilfældigvis) eksisterende, når det potentielle, som der er et praktisk behov for, lige så godt kunne få chancen for at udfylde samme funktion. Praktiske problemer med homonymi, dvs. den uundgåelige situation, at to eller flere forkortelser kommer til at få forskellig betydning, vælter ikke korthuset: Dels er det allerede et udbredt fænomen i sproget, uden at systemet bryder

sammen af den grund (adg) – også blandt forkortelser: Fx har C.C. på fransk mindst 100 forskellige basisudtryk, uden at det skaber de store vanskeligheder. Dels lader problemet sig løse: Man kan sætte et lille højtstillet tal efter forkortelsen og så blot enes om, hvilket nummer der hører til hvilket basisudtryk.

Kontekstens betydning

Der er som vist stor forskel på forkortelser. På samme måde er der himmelvid forskel på, i hvilken grad forkortelsen kan afkodes uden videre (uv), eller om det er nødvendigt med en tekstuel sammenhæng. Skalaen går fra umiddelbart forståelig helt uden kontekst (fx FN) til helt uigennemskuelig for de fleste mennesker selv med kontekst (*iyk* = i yderste konsekvens). Her er et par eksempler på, hvad konteksten bidrager – og ikke bidrager – med. Først fem uetablerede initialforkortelser:

<i>imø</i>	<i>nfn</i>	<i>dfrojff</i>	<i>jed</i>	<i>ædsæb</i>
------------	------------	----------------	------------	--------------

Nogen bud? Så sætter vi dem ind i en (autentisk) kontekst:

”Riis: Imø er Contador uskyldig”

”I cykelsporten såvel som i livet støder man jævnligt på udtrykket 'nfn'. En tjeneste skal før eller siden betales tilbage”.

”Dfrojff er en typisk måde at tage luften ud af en konflikt på, men det løser den jo ikke. Man kan også tænke på konfrontationen”.

”Hvert brev slutter med PS: Jed”

”Ædsæb. I dette tilfælde gælder det Kolding Kommune, der har udvist mandsmod og kløgt nok til at give en undskyldning”.

Både den semantiske, den syntaktiske og den tekstuelle kontekst er meget nyttig, og i mange tilfælde vil den være tilstrækkelig til, at forkortelsen kan afkodes. Du kan kontrollere dit gæt i boksen sidst i artiklen.

Et krav om kontekstløs dechifrerbarhed er dog ikke rimeligt, for det gælder for de fleste sprogtegn, at man skal kende deres betydning eller funktion for at kunne bruge dem rigtigt eller forstå dem til bunds. Her er forkortelser ingen undtagelse: Lige så snart de er optaget i sproget, har de deres eget liv. Det er kun i planlægningsfasen – som også denne artikel tilhører – at alting er kunstigt, og at forkortelserne udelukkende har en berettigelse relativt til basisudtrykket.

Sammenfatning

Almensprogets forkortelser er en temmelig statistisk størrelse, hvad der hænger sammen med en vis konservatisme og den generelle stilistiske nedvurdering af forkortelser hos mange nøglesprogbrugere. Det er klart, at forkortelser i nogle sammenhænge er af det onde, både mht. dechifrerbarhed, kommunikativ succes og formfuldendthed. Men for nogle mennesker er de i visse situationer kærkomne, fordi de nogle gange er med til at sikre, at der *overhovedet* finder kommunikation sted. At de så måske ikke er så lækre og heller ikke altid er så gennemskuelige i sig selv, er et minus, man må acceptere, ligesom på andre planer, når man på grund af ydre eller indre omstændigheder er tvunget til at prioritere.

Dette handler slet ikke om, at vi nu alle skal til at skrive telegramstil og kryptere vores tekster. Det handler derimod om *sprogplanlægning*. Med en liste over forslag til forkortelser, der meget mere radikalt inddrager hele det komplekse udtryksstof end nu, ville sprogsamfundet have et *beredskab*, som man så selv kunne udnytte alt efter kræfter, samvittighed, kommunikationsstrategi og æstetiske holdninger. Hvorfor sidde og vente på etablering her, hvor den praktiske nytte af forkortelses*muligheden* dog er temmelig evident?

Der foregår mange bestræbelser på normering inden for andre dele af sproget: fremmedord, termer, stavning, bøjning og kommatering for nu at nævne nogle af de mest ombejlede. Om det i alle tilfælde er de væsentligste, vil jeg tillade mig i det mindste at sætte til debat. Der er i hvert fald (ihf) nogle medborgere, der ville have konkret gavn af en mere rationel sprogplanlægning og håndtering af forkortelserne. Hverdagens og almensprogets vel at mærke (vam), og først og fremmest (fof) i form af (ifa) en *indre ekspansion* inden for det allerede etablerede ord- og ordforbindelsesinventar. Men herudover er der andre nytteaspekter ved ideen: Hvis vi vender tilbage til indledningens ordprædiktion, så kunne man under skrivning på fx pc (= personal computer) eller telefon knytte forkortelserne til den fulde form, som elektronhjernen så selv genererede. På den måde ville problemet med æstetik og kommunikative vanskeligheder være løst. Forkortelsen ville da fungere som en makro, blot af den mere (sprog)logiske slags.

Ken Farø (KF)

f. (!) 1972

adjunkt i tysk sprog, ph.d. (!)

Institut for Engelsk, Germansk og Romansk (ENGEROM)

Københavns Universitet (KU)

Tak til Lars Brink og Pernille Rytterhuus

imø = i mine øjne

nfn = noget for noget

jed = jeg elsker dig

ædsæb = æres den som æres bør

dfrojff = du får ret og jeg får fred

Boksen ovenfor: opløsning af forkortelserne s. XXX

ojmb = om jeg må bede

Hvdbd = Herren velsigne dig og bevare dig

rmir = rend mig i røven

ibf = i bred forstand/i bedste fald

loab = lad os alle bede

igf = i givet fald

Boksen ovenfor: opløsning af forkortelserne s. XXX

Bagsidequiz om forkortelser

Gæt en uetableret, men manglende forkortelse. Alle etablerede flerordsforbindelser, der ikke har en tilsvarende etableret forkortelse, er rigtige svar. Eksempler på svar findes i næste nummer.

1. uao	18. htmf	35. kds
2. fess	19. tfs	36. Dsdh
3. ojsms	20. oufb	37. gkri
4. ufc	21. gjogn	38. uflor
5. tg	22. tilm	39. khv
6. tea	23. deea	40. dtDs
7. sr	24. tff	41. mg
8. gw	25. nen	42. iihhh
9. hdfhjm	26. GbD	43. iFSoHn
10. inig	27. sok	44. dmisi
11. ss	28. sfmp	45. oen
12. sn	29. hif	46. cfua
13. hol	30. pmb	47. ufmb
14. nakta	31. jfjb	48. oufb
15. pgpds	32. ul	49. viv
16. tfs	33. dkl	50. ufpr
17. gb	34. ksde	